

Carles Montpart Tura
carlesmontpart.cat

La vida i la mort d'en Jordi Fragonal

Josep Pous i Pagès va ser un important crític literari, autor teatral i narrador del tombant dels segles XIX al XX. Malgrat que la seva producció és extensa i variada, per a molts lectors segueix essent el que sovint s'anomena un escriptor d'un sola obra. En el seu cas, de la novel·la La vida i la mort d'en Jordi Fragonal. Amb motiu de la reedició d'aquest títol clau del Modernisme, dediquem l'article d'aquest mes a aquest autor empordanès.

De família republicana

Josep Pous i Pagès (Figueres, 1873 – Barcelona, 1952) era fill d'una família de propietaris rurals d'Avinyonet de Puigventós que s'havia refugiat a la capital de l'Alt Empordà fugint de la guerra carlina. El seu pare, que era metge, era un conegut republicà federal que establint-se a Figueres intentava escapolir-se de la repressió i dels recaptos forçosos de diners que duïen a terme les partides carlines en el medi rural.

Els anys d'infància i d'adolescència de Pous i Pagès van transcórrer, doncs, a Figueres, on va cursar l'ensenyament bàsic i el batxillerat. L'any 1888 es va traslladar a Barcelona i es va matricular a la carrera de Medicina, uns estudis que va abandonar tres anys després convençut de la seva manca d'aptitud per a aquesta professió. Ja en aquests anys els seus interessos es van decantar cap al món intel·lectual, que havia conegut gràcies als contactes que va mantenir amb els membres de la tertúlia de *L'Avenç* i l'amistat que va establir amb l'autor teatral Ignasi Iglésias.

Als vint anys, Pous i Pagès es va casar amb la barcelonina Mercè Gómez Illa, a qui havia conegut en els anys d'estudiant. Per mantenir-se econòmicament, l'escriptor va fundar una petita indústria —una fàbrica de sifons i gasoses—, un negoci que no va anar bé i que va acabar traspasant. Finalment, amb vint-i-cinc anys i quatre fills, l'any 1898 Josep Pous i Pagès va tornar a Avinyonet de Puigventós per fer-se càrrec de la propietat familiar. Les rendes que es derivaven de l'explotació de les terres i la tranquil·litat d'Avinyonet li van permetre concentrar-se en l'estudi, les lectures i l'aprenentatge de la llengua i de l'ofici d'escriptor.

Entrada al periodisme

Josep Pous i Pagès, que en la seva primera etapa barcelonina havia practicat el periodisme polític en castellà, es va adonar —esperonat per la campanya lingüística impulsada pels modernistes de *L'Avenç*— que la seva llengua d'expressió no podia ser altra que el català. L'any 1900 va començar a col·laborar, amb el pseudònim de Josep Piula, al setmanari *Catalunya Artística* i ocasionalment en alguna altra revista, i l'any 1902 va estrenar la seva carrera com a autor teatral amb *Sol ixent*. L'any següent es va instal·lar definitivament a Barcelona i va començar a dur una intensa vida cultural.

Des del naixement, l'any 1904, del setmanari *El Poble Català*, Josep Pous i Pagès en va formar part del consell de redacció, amb tasques de periodista polític i de crític literari —ara amb el pseudònim de Joan d'Avinyó—, una activitat que es va multiplicar quan dos anys després la revista es va convertir en diari. L'activitat periodística a *El Poble Català* va permetre a Pous i Pagès una certa estabilització professional i li va proporcionar una base tant per a la seva projecció com a periodista, com per a l'elaboració del seu pensament polític i filosòfic. *El Poble Català* pretenia ser una alternativa al catalanisme conservador de la Lliga Regionalista de Prat de la Riba, que s'expressava a través del diari *La Veu de Catalunya*.

Josep Pous i Pagès.
Retrat de Ramon Casas

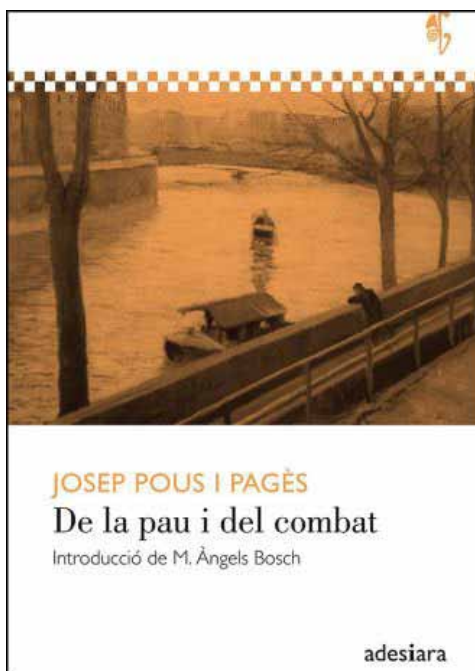
Arran d'un article contra la Llei de Jurisdiccions que Josep Pous i Pagès va publicar a *El Poble Català*, en què comentava un veredictat dictat per un tribunal militar, l'escriptor va ser empresonat durant un mes. A partir d'aquesta experiència, Pous va escriure *De l'ergàstula* (1909), un llibre a cavall entre la crònica i l'assaig en què l'autor exposa la seva visió política i ideològica.

Autor dramàtic i novel·lista

Després del seu debut amb *Sol ixent* (1902), que ja hem esmentat, Josep Pous i Pagès va estrenar *El mestre nou* (1903). Tant una com l'altra són peces teatrals de clara influència ibseniana, uns textos on l'autor combina formes costumistes amb la reflexió sobre problemes ideològics i socials contemporanis. Amb *L'endemà de bodes* (1904), una obra a mig camí entre el drama rural i la comèdia de costums, l'escriptor va obtenir un dels seus èxits més notables.

Amb la mateixa intenció de conrear formes més aviat tradicionals però amb un contingut que reflectís els problemes de la seva societat, Pous i Pagès va publicar les novel·les *Per la vida* (1903), *Quan se fa nosa* (1904) i *Revolta* (1906; Adesiara, 2012, amb pròleg de M. Àngels Bosch); les novel·les curtes *L'home bo* (1905, recollida el 1961 en el volum pòstum *Tota la saviesa d'aquest món*) i *El conflicte d'en Parrot* (1906), i el recull de narracions *Empodaneses* (1905).

Josèp Pous i Pagès mai no va obtenir un èxit esclatant, ni de públic ni de crítica, com a autor teatral. Malgrat això, a partir de 1912, l'escriptor empordanès va dedicar tota la seva activitat al món de l'escena. Va participar en

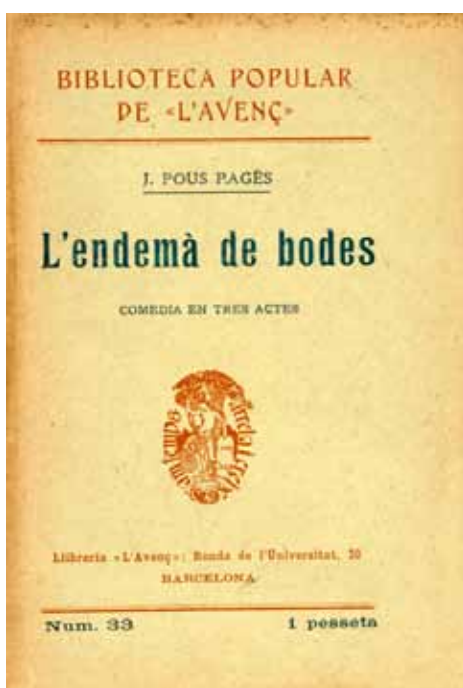

el Sindicat d'Autors Dramàtics Catalans (1911-1913) i, arran del fracàs d'aquesta iniciativa, va fundar la seva pròpia companyia, que ell mateix dirigia. La seva obra, durant la segona dècada del segle XX, va ser un continu tempteig a la recerca d'una fórmula teatral d'èxit que no va acabar de trobar. Va estrenar la comèdia *Senyora àvia vol marit* (1912), el drama ideològic *Pàtria* (1914), la farsa *Sang blava* (1914), la comèdia *Rei i senyor* (1918) i la tragicomèdia *Damià Rocabruna, el bandoler* (1917), entre d'altres.

A partir de l'any 1919, i per influència de l'empresari Josep Canals, l'obra dramàtica de Josep Pous i Pagès va evolucionar cap a la comèdia burgesa i d'ambient

ciudadà, amb títols com *Flacs naixem, flacs vivim* (1919), *Papallones* (1919), *No tan sols de pa viu l'home* (1919), *Quan passava la tragèdia* (1920), *Tardania* (1921), *Primera volada* (1921) o *Maria Lluïsa i els seus pretendents* (1928).

El final del Modernisme. Guerra Civil. Exili

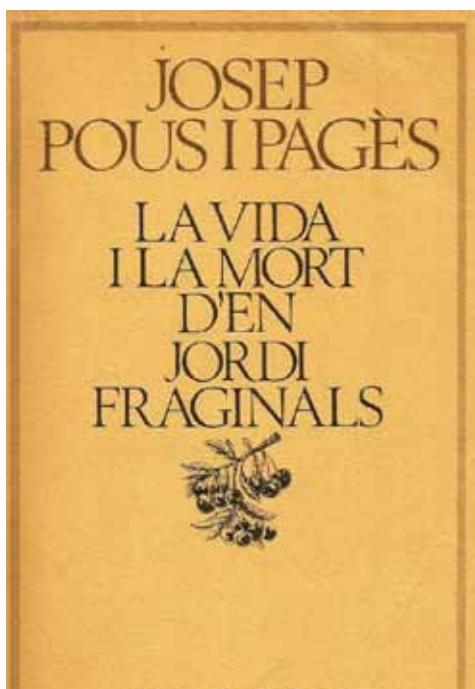
Com va explicar el professor Jordi Castellanos, un dels màxims estudiosos del Modernisme, Josep Pous i Pagès va ser el típic intel·lectual modernista del període en què, després d'una etapa de rebel·lió i combat, el moviment assoleix una certa acceptació per part de les classes dirigents catalanes. És un moment en què s'intenta canalitzar la revolta inicial cap a uns camins que portin a la normalització de la llengua i de la cultura catalana i a la professionalització de l'escriptor.

Aquesta normalització, però, l'assolirà, en els seus aspectes més institucionals, el grup d'intel·lectuals format a l'entorn de *La Veu de Catalunya* —pub-

licació, com hem dit, vinculada la Lliga Regionalista de Prat de la Riba— i a través del moviment cultural anomenat Noucentisme. Segons Castellanos, Pous, més pràctic que teòric, es debat desesperadament, però sense èxit, per trobar sortides a l'impasse de les opcions culturals d'esquerres que no renunciïn a l'ètica de l'intel·lectual conscient.

En aquest sentit, el ritme de les activitats de Pous i Pagès, a partir de 1930, serà cada cop més lent. Durant la Guerra Civil, i avalat pel seu prestigi, Josep Pous i Pagès, exercint de president de la Institució de les Lletres Catalanes i de l'Ateneu Barcelonès, intentarà fer un paper d'equilibri entre les tendències ideològiques i literàries que es debatien a Catalunya en aquells moments. Alguns dels seus discursos van ser recollits al llibre *Al marge de la revolució i de la guerra* (1937), uns textos on deplorava el vandalisme i defensava les institucions democràtiques.

L'any 1939, amb seixanta-sis anys, Josep Pous i Pagès es va haver d'exiliar a França. Malgrat la seva activitat cívica en favor de la concòrdia, l'escriptor formava part dels vençuts. El 22 de gener de 1939 un cotxe del conseller Carles Pi i Sunyer va recollir l'escriptor i la família de Carles Riba. A través de Girona i Figueres, finalment van arribar a Avinyó. Posteriorment, Pous farà estades a Olhèrgas, una petita vila d'Alvèrnia, i a París. Després de participar, juntament amb altres refugiats, en múltiples activitats culturals a l'exili, Pous i Pagès va retornar a Catalunya pel febrer de 1944. Un cop a Barcelona, l'escriptor va organitzar una de les primeres plataformes polítiques unitàries de resistència a la dictadura: el Consell Nacional de

la Democràcia Catalana (1945-1949), conegut com a comitè Pous i Pagès.

L'any 1948 Pous i Pagès va publicar, a Mèxic, el recull de proses poètiques *De la pau i el combat* (Adesiara, 2016, amb pròleg de M. Àngels Bosch). Per a M. Àngels Bosch, una de les estudioses que més ha investigat sobre l'obra d'aquest escriptor —autora de *Pous i Pagès. Vida i Obra* (Institut d'Estudis Empordanesos, 1997)—, *De la pau i el combat* "és un llibre d'exili [...] perquè Pous el va escriure a França, on trobà refugi arran de la retirada dels republicans el 1939, però també pel sentiment d'enyor, de soledat, de record de Catalunya que algunes circumstàncies desperten en el cor de l'exiliat" (op. cit., "Introducció", p. 31). Pel que fa al contingut i el to de l'obra, Bosch afegeix que "l'enyor del que havia deixat enrere i les reflexions sobre el seu passat descobreixen la seva intimitat més profunda, aquella que l'acosta a la infància, als dies d'Avinyonet, a prop del seu pare. Un present tràgic, vist i viscut amb serenitat estoica, s'alterna amb un passat idealitzat sota la influència de l'exili" (ibíd., p. 35).

Mentre revisava a fons els seus llibres de cara a la publicació de l'edició completa de les seves obres, Josep Pous i Pagès va morir el 15 de febrer de 1952, als setanta-nou anys. Pòstumament es van editar el recull de narracions ja esmentat, *Tota la saviesa d'aquest món* (1961), i l'assaig *Pere Coromines i el seu temps* (1969). Ja en aquest segle XXI, han vist la llum les seves *Memòries d'exili* (Editorial Afers, 2002), en una edició a cura de M. Àngels Bosch.

L'última novel·la modernista

Si dèiem al principi que, per a molts lectors, Josep Pous i Pagès és considerat l'escriptor d'una sola obra, això és a causa de la importància de la novel·la més coneguda que va escriure: *La vida i la mort d'en Jordi Friginals*, publicada per primer cop l'any 1912 per la Societat Catalana d'Edicions.

Per a Jordi Castellanos, "*La vida i la mort d'en Jordi Friginals* és una plasmació completa de les teories individualistes del Modernisme, i més concretament, de la temàtica desenrotllada pel corrent [...] que girà entorn d'un problema d'abast universal: el de la llibertat humana —l'autorealització individual—, enfront del determinisme de l'ambient (simbolitzat per la Natura). La novel·la de Pagès presenta una "vida", des que comença fins que s'acaba, entesa com a lluita per escapar al destí imposat des de fora: la voluntat i la llibertat contra les coaccions socials i el determinisme de la natura" ("Pròleg" a *La vida i la mort d'en Jordi Friginals*, Edicions 62 i "la Caixa", 1979, p. 9).

La novel·la, doncs, ens presenta la vida de Jordi Friginals, fadristern d'una família de propietaris rurals, i la lluita que ha de mantenir enfront de les convencions socials per tal de construir-se el seu propi destí i imposar la seva voluntat al medi que l'envolta. Dividida en cinc parts, l'obra comença presentant-nos un petit i actiu Jordi Friginals, ple d'ideals, que va creixent al costat del mestratge de mossèn Llorenç. Aquesta harmonia inicial, però, es trenca quan el seu pare, Mateu Friginals — un personatge despòtic que encarna el sentit més negatiu de la tradició— decideix enviar-

personatge de caràcter rebel que li fa de pare i l'ajuda a casar-se amb Alberta, la seva enamorada. Alberta, aquesta sí, és la representació de la dona forta que ha sabut sobreposar-se a les circumstàncies i que Pous i Pagès presenta com a model de la dona catalana.

Finalment, a la quarta part, trobem explicada la plenitud de la vida matrimonial d'en Jordi Friginals i l'Alberta, els quals, gràcies al treball i a la lluita aferrissada contra tots els obstacles, aconseguiran dur la vida que sempre havien desitjat. Al final de la novel·la, però, una terrible malaltia —amb pronòstic mortal— enfronta el protagonista amb una lluita ferotge per trobar un sentit a la vida. Pous i Pagès resol la trama amb un suïcidi el·líptic a través del qual Jordi Friginals es revolta contra un destí fatal imposat per la natura, en un últim acte de llibertat plena. Per a ell, el sentit de l'existència no es troba en un món ultraterrenal en el qual no ha cregut mai, sinó en la vida que continuarà a través dels seus fills. Per a Jordi Castellanos,

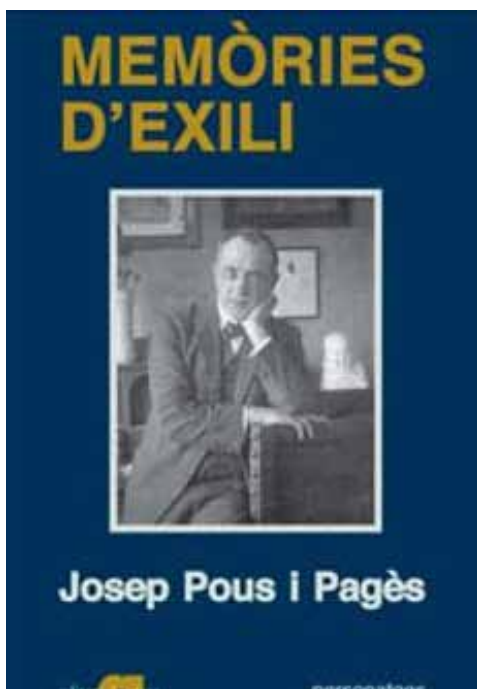

el final de Jordi Fraginals, “no és el d'un vençut. És la seva última victòria sobre el dolor i la mort: el retorn a una terra que avança per l'exemple d'acció que ell li ha deixat” (ibíd., p. 11).

La vida i la mort d'en Jordi Fraginals, per la data en què es va publicar, s'ha considerat generalment l'última novel·la modernista. Jordi Castellanos ja va deixar establert, però, que l'obra de Pous i Pagès, tot i girar al voltant de la “voluntat”, un element clarament modernista i d'arrel nietzscheana, no participa dels trets típics de subjectivació narrativa que havia portat altres novel·les contemporànies —com *Els sots feréstecs* o *Solitud*— a trencar amb el realisme i a descompondre l'estructura unitària del text narratiu. Per Jordi Castellanos, “Pous descriu una realitat concreta perquè sap perfectament què és i el que vol dir [...] Per això, la novel·la de Pous és un esforç per racionalitzar la realitat humana, per conèixer i controlar allò que se'ns escapa. Una actitud realista sobre un pensament filosòfic voluntarista, de base irracionalista. Un contrast que no sorprèn si n'intuïm la finalitat: Pous i Pagès ha escrit una gran novel·la didàctica —moralitzadora, en el bon sentit del terme—estretament lligada a les seves actituds polítiques i socials, com a home i com a intel·lectual” (ibíd., p.13).

La història d'un heroi revoltat

La vida i la mort d'en Jordi Fraginals, publicada, com hem dit, l'any 1912, es va reeditar per primer cop l'any 1927 —totalment refeta— a l'editorial Mentora, i després de nou l'any 1938 a càrrec de la Institució de les Lletres Catalanes, entitat que aleshores presidia el mateix

autor. Aquesta darrera és la que s'ha tingut en compte de manera principal de cara a les edicions més modernes, ja que és l'última que es va publicar en vida de l'escriptor.

Posteriorment, *La vida i la mort d'en Jordi Fraginals* es va publicar —amb molts pocs canvis respecte de l'edició de 1938— a les editorials Selecta (1947), Rauter (1962), Edicions 62 per a la col·lecció MOLC (1979), amb una nota biogràfica i el pròleg que hem citat de Jordi Castellanos, i altre cop a Edicions 62, però ara per a la col·lecció de lectures escolars Educaula (2009), en aquest cas amb un estudi preliminar, propostes

de treball i de comentaris de text a cura d'Alfred Sargatal. Aquesta precisament és l'edició que s'ha llegit majoritàriament als centres de secundària catalans durant molts anys, i la que ha contribuït decisivament a la divulgació i el coneixement de Josep Pous i Pagès i de la seva novel·la més important.

L'última edició que ha arribat a les llibreries de *La vida i la mort d'en Jordi Fraginals* (Adesiara, 2025), que és la que ha motivat l'article d'aquest mes, ha anat a càrrec del filòleg Josep Murgades, que en signa també una suggerent introducció. Murgades, que constata la lectura en clau biogràfica que s'ha fet en diverses ocasions de la novel·la, també posa en relleu la importància, de cara a matisar aquest fet, de la dedicatòria que Pous i Pagès va destinar al seu pare a la segona edició: “A la memòria de Josep Pous i Vidal, l'home ple de seny, de bondat i de noblesa que fou el meu

pare". Una declaració d'amor filial que, com diu Murgades, "n'esbossa una personalitat als antípodes del progenitor del seu protagonista" (ed. cit., p. 11).

Pel que fa al gènere de *La vida i la mort d'en Jordi Fraginals*, Josep Murgades, després d'afirmar que "la novel·la de Pous i Pagès s'ha vist sovint encasellada en l'equívoca categoria de l'anomenat ruralisme" (ibíd. p. 11), es decanta, seguint una citació d'Albert Camus, per un concepció de "la novel·la com a esperit de revolta i com a univers on l'acció troba la forma" (ibíd. p. 13). Seguint aquest fil, el filòleg i professor universitari analitza la novel·la a partir de diversos motius propis del Modernisme (la revolta, la multitud, la solitud), en fa patents els arquetips dels diversos personatges, en mostra el rerefons filosòfic i religiós i en proposa una lectura del contingut a partir de la figura simbòlica de l'heroi.

Josep Murgades no s'està de suggerir l'edició d'una traducció castellana que no va arribar mai a veure la llum (feta per Rafael Santos Torroella i que comptava amb un pròleg de Miguel de Unamuno), o d'una de nova, i la possibilitat, tenint en compte els èxits precedents dels films *Solitud* (1991), de Romà Guardiet, i de *Pa negre* (2010), d'Agustí Villaronga, de fer-ne una versió cinematogràfica. Murgades acaba la seva introducció amb aquesta exclamació: "Quina una de més impactant i commovedora no hauria estat en mans de la indústria cinematogràfica hollywoodiana dels anys cinquanta i seixanta del propassat segle XX! (ibíd. p. 38). De la mateixa opinió és el crític Pere Antoni Pons que, en la seva ressenya d'aquesta nova edició, valorava l'actualitat de la novel·la amb aquestes paraules: "*La vida i la mort d'en Jordi Fraginals* fa, llegida avui, un efecte a estones didàctic i un punt ingenu, però el seu pinyol humà i expressiu —el drama humà que conta, el llenguatge amb què el conta— continua imposant-se amb tota la seva potència i energia. Si tinguéssim una indústria audiovisual sòlida i autocentrada, ja se n'hauria rodat

una pel·lícula o una minisèrie. Més enllà de l'ambientació rural i de la teatralitat dels diàlegs, tant la història com els personatges i els temes tenen la simplicitat forta i clara dels arquetips, i són d'una modernitat rotunda" ("*Vida i mort d'un amo del seu destí*", diari *Ara*, 31-1-2016, p. 48). De moment, afegim nosaltres, tenim l'enorme plaer de poder-la gaudir llegint-la. ■